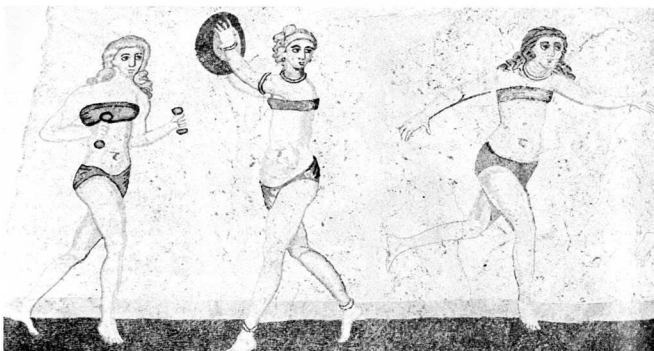

ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: Η γυναικεία οπτική

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 στην Αμερική και στην αρχή της δεκαετίας του '70 στην Ευρώπη, τότε που το γυναικείο κίνημα ξεπερνά τα πρώτα του βιώματα και προβληματίζεται για το μέλλον του, την τακτική του και τους στόχους του, αρχίζουν να εμφανίζονται οι γυναικείες σπουδές στα Πανεπιστήμια.

Οι γυναικείες σπουδές γεννήθηκαν στους κόλπους του γυναικείου κινήματος και βασίζονται στην ελάχιστη παραδοχή ότι οι γυναίκες υφίστανται κοινωνική καταπίεση. Είναι απόρροια της ανάγκης να μελετηθούν και να καθοριστούν οι μηχανισμοί αυτής της καταπίεσης, καθώς και η θέση και ο ρόλος των γυναικών όχι μόνο στην κοινωνία σήμερα, αλλά και στην πορεία του πολιτισμού και της ιστορίας. Στόχος των γυναικείων σπουδών είναι να συμβάλλουν, μέσα από τις παραπάνω διαδικασίες, στην απελευθέρωση της γυναίκας.

Πρωτοεμφανίστηκαν σε Σχολές Κοινωνικών Επιστημών εξετάζοντας, μέσα από το πρίσμα μιας συγκεκριμένης επιστήμης, την κοινωνική θέση της γυναίκας και χρησιμοποιώντας, καταρχήν, τις παραδοσιακές επιστημονικές μεθόδους. Σύντομα διείσδυσαν σε όλους τους επιστημονικούς χώρους, συχνά ξεπερνώντας τα στενά όρια μιας επιστήμης και επιζητώντας διεπιστημονικές προσεγγίσεις του θέματος. Στην πορεία έφτασαν να απορρίψουν την παραδοσιακά κεκτημένη επιστημονική γνώση και συχνά, να αποτολμήσουν μια επιστημονική επανάσταση.

Οι διαφορές του γυναικείου κινήματος, της δομής και της διάρθρωσης των Πανεπιστημίων, του πολιτικού και πολιτισμικού πλαισίου μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής επηρέασαν την ανάπτυξη και την πορεία των γυναικείων σπουδών ανάλογα. Το 1977 ιδρύθηκε στην Αμερική η ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ με στόχο, όπως αναφέρει κατά λέξη στην ιδρυτική της διακήρυξη, να «προωθήσει την εκπαιδευτική στρατηγική μιας δυναμικής επέμβασης στη συνείδηση και τη γνώση, που θα μετασχηματίσει άτομα, θεσμούς, σχέσεις και τελικά όλη την κοινωνία».

Στην Ευρώπη παρά την πιο αργή εξέλιξη και την έλλειψη οικονομικών πόρων, στις περισσότερες χώρες υπάρχουν μεταπτυχιακά, επιτροπές, ομάδες γυναικείων σπουδών σε πολλά Πανεπιστήμια.

Σούλα Παυλίδου Γίαννα Σαββίδου Ζώγια Χρονάκη

Μέλη της Ομάδας Γυναικείων Σπουδών του Α.Π.Θ.

στην επιστήμη

Η Ελλάδα ήταν από τις τελευταίες χώρες της Ευρώπης που άρχισαν να ευαισθητοποιούνται γύρω από την έρευνα και τις σπουδές σχετικά με τη γυναίκα. Η πρώτη συλλογική προσπάθεια θεώρησης του γυναικείου ζητήματος στο χώρο της επιστήμης και μέσα από την επιστήμη σε πανεπιστημιακό πλαίσιο γίνεται με την ομάδα γυναικείων σπουδών του Α.Π.Θ.

Η ομάδα αυτή αποτελεί συνέχεια της Επιτροπής για τη Μελέτη Γυναικείων Θεμάτων που είχε αναγνωριστεί το 1983 από τη Γενική Συνέλευση του Νομικού Τμήματος της Ν.Ο.Ε. Με τη σημερινή της μορφή η ομάδα μας άρχισε να λειτουργεί από το Σεπτέμβριο του 1983. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι έως εκείνη τη στιγμή ο πανεπιστημιακός χώρος είχε μείνει ανέγγιχτος από τη φεμινιστική προδηλωτική.

Το γυναικείο κίνημα, που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα από το 1974 και ύστερα, εκφράστηκε στο Α.Π.Θ. τόσο με τη συμμετοχή γυναικών πανεπιστημιακών σε γυναικείους φορείς εκτός Πανεπιστημίου, όσο και με τη δημιουργία γυναικείων ομάδων, αποτελούμενων κυρίως από φοιτήτριες, σε διάφορες πανεπιστημιακές σχολές. Οι ομάδες αυτές χαρακτηζόταν από μια δραχρόχρονη ζωή, μια περιοδικότητα και έμοιαζαν σε μεγάλο βαθμό με ομάδες αυτογνωσίας, συνειδητοποίησης. Το ενδιαφέρον τους επικεντρωνόταν στα ίδια ζητήματα που απασχολούσαν τον τότε νομο γυναικείο χώρο και έβω από το Πανεπιστήμιο: εκτρώσεις, βιασμός,

σεξουαλικότητα κλπ. Πολύ λίγο θίχτηκαν θέματα όπως ο ανδροκρατικός χαρακτήρας της επιστήμης και η γυναικεία οπτική στο Πανεπιστήμιο. Ωστόσο, η συνειδητοποίηση μερικώς από μας για την κατώτερη θέση μας στην κοινωνία, ήταν φυσικό να οδηγήσει σιγά σιγά και στην ανίχνευση της κατάστασής μας και μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο. Το επόμενο βήμα ήταν η διαπίστωση ότι τόσο οι συνθήκες εργασίας όσο και το περιεχόμενο της έρευνας και διδασκαλίας που καθημερινά ασκούμε, αντανάκλα και αναπαράγει την ίδια κοινωνική αντίληψη. Η διάσταση που άρχισε να διακρίνεται ανάμεσα στον επαγγελματικό και τον πολιτικό μας χώρο, οδήγησε στην ανάγκη να γεφυρώσουμε το χάσμα ανάμεσα στα «επιστημονικά» μας και τα «φεμινιστικά» μας, να περάσουμε δηλαδή από τα ζητήματα που είναι κοινά και φλέγοντα για όλες τις γυναίκες, στα ειδικότερα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν την καθημερινή μας δραστηριότητα στον επαγγελματικό τομέα.

Κατά συνέπεια αρχίσαμε να εξετάζουμε με κριτικό μάτι την ίδια μας την παρουσία στο Πανεπιστήμιο και το αντικείμενο της ενασχόλησής μας, διαπιστώνοντας ότι το Πανεπιστήμιο δεν είναι μόνο ιεραρχικά οργανωμένο αλλά και ανδροκρατικό. Όχι μόνο είμαστε σχεδόν ανύπαρκτες στις ανώτερες βαθμίδες, αλλά ακόμη και στις κατώτερες όπου το ποσοστό των γυναικών, ειδικά σε ορισμένες Σχολές, είναι σχετικά μεγάλο, η θέση μας και οι σχέσεις μας με τους άλλους διαμορφώνονται από

την κοινωνική αντίληψη για το φύλο μας.

Η ιδεολογία της κατωτερότητας του γυναικείου φύλου διαπερνά και τις προθεωρητικές παραδοχές και αξίες στην επιστημονική έρευνα, δίνοντας πορίσματα και γνώση «ουδέτερη», «αντικειμενική», που ωστόσο η αφήνει απέξω τη γυναικεία η διαστρεβλώνει την υπόστασή της.

Έτσι οδηγήθηκαμε στην αναγκαιότητα μιας επανεξέτασης όλων των επιστημονικών απόψεων, που θεωρούνται δεδομένες, προσπαθώντας να ελέγχουμε συνεχώς τα θεμέλια της γνώσης και αναζητώντας νέες μορφές παραγωγής της, που θα εξασφαλίζουν συλλογικότητα και συνεργασία. Η συμφωνία ορισμένων γυναικών στις παραπάνω διαπιστώσεις είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία της Ομάδας Γυναικείων Σπουδών του Α.Π.Θ.

Οι περισσότερες Εκεννήμαres από διαφορετικές αφετηρίες: διαφορετικές επιστήμες, επιστημολογικές παραδοχές, διαφορετικές αντιλήψεις, πολιτικές πεποιθήσεις έως και διαφορετική συνειδητοποίηση σε σχέση με το γυναικείο κίνημα. Είναι λοιπόν φυσικό σε κάποια σημεία οι αντιλήψεις μας για το γυναικείο ζήτημα να διαφοροποιούνται. Ωστόσο προσπαθήσαμε να στήσουμε μια ομάδα που να χωράει και να επιζητεί την διαφορετικότητα της καθημέρας μας. Επί πλέον επιδιώξαμε να λειτουργούμε ανεξάρτητα από τις ακαδημαϊκές ιεραρχίες και τον ανταγωνισμό. Κοινό μας σημείο υπήρξε πάντα η αμφισβήτηση – σε μεγαλύτερο ή

μικρότερο βαθμό— της ανδροκρατίας και του ανδροκεντρισμού στη γνώση.

Ευθύς εσαρχής λόγω της αντιεραρχικής οργάνωσης και λειτουργικής της, αλλά και των διαφορετικών εμπειριών και βιωμάτων, ακούστηκαν ποικίλες αντιλήψεις για τη διαμόρφωση της ομάδας. Παρόλο που είχαμε υπ' όψη μας διάφορα μοντέλα-πρότυπα για τις γυναίκες σπουδές, δοκιμασμένα αλλού, δεν θελήσαμε να υιοθετήσουμε αυτόματα ένα συγκεκριμένο μοντέλο, ανεξάρτητα από το αν συμφωνούσαμε ή όχι. Για μας το ζητούμενο ήταν να προκύψει η αποδοχή των θέσεων μέσα από τις διεργασίες και την πρακτική της ίδιας της ομάδας σαν έκφραση και των δικών μας αναγκών. Έτσι μέσα σε ένα πλουραλιστικό πλαίσιο αρχίσαμε να διαμορφώνουμε ερωτήματα, να αναζητούμε απαντήσεις που με τη σειρά τους καθόριζαν τη λειτουργία και τους στόχους της ομάδας.

Αναρωτηθήκαμε λοιπόν: «Η κυρίαρχη αυτή θέση των αντρών στην έρευνα και τη διδασκαλία δεν έπαιξε κανένα ρόλο στη διαμόρφωση της επιτήρησης, στον προσδιορισμό της αντικειμενικότητας καθώς και στην οροθέτηση εκείνων των ανθρώπινων πτυχών και προβλημάτων που είναι άδια επιστημονικής ανάλυσης; Μήπως η επιστημονική πρακτική εδραϊώνεται σε μια αντίληψη που θεωρείται κοινωνικά αυτονόητη και φυσική, στην εξίσωση άνθρωπος = άντρας = διαμορφωτής της ιστορίας και της επιστημονικής γνώσης;»

Και όπως λέμε στο ίδιο προγραμματικό κείμενο της ομάδας, για μας «γυναίκες προβληματισμού σημαίνει μια κριτική στάση απέναντι σε απόψεις που επικρατούν για το τι αποτελεί επιστημονικό κριτήριο και θέμα προς μελέτη. Μια κριτική στάση απέναντι σε αναλύσεις ιστορικών - κοινωνικών φαινομένων σημαίνει να εξετάσουμε σε ποιο βαθμό τέτοιες μελέτες παίρνουν τις γυναίκες υπόψη. Γυναίκες προβληματισμού σημαίνει μια αναθεώρηση του Τι θέλουμε κανείς στην επιστήμη και ΠΩΣ το θέλουμε. Η αναθεώρηση συνεπάγεται καινοουργία θεωρητικά και μεθοδολογικά ερωτήματα, καινοουργίες αξίες και προτεραιότητες. Προϋποθέτει όμως φαντασία και προσπάθεια για τη δημιουργία συνθηκών και τρόπων έρευνας που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των γυναικών μέσα και έξω από το Πανεπιστήμιο, που αντλούν από την εμπειρία του γυναικείου κινήματος και συμβάλλουν στις κατακτήσεις του».

Στα τέσσερα χρόνια ζωής, πέρα από τις εσωτερικές συζητήσεις που ανα-

φέραμε, η Ομάδα Γυναικών Σπουδών οργάνωσε τον Ιούνιο του 1984 μια διήμερη συνάντηση εργασίας με στόχο τη διερεύνηση του ερωτήματος «Τι συνιστά το γυναικείο προβληματισμό στο Πανεπιστήμιο». Η συνάντηση αυτή, στην οποία συμμετείχαν και πολλές γυναίκες εκτός Πανεπιστημίου και Θεσσαλονίκης, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τους κύκλους ελεύθερων μαθημάτων (Φλεβάρης - Μάης 1985, Γενάρης-Μάης 1986).

Παρόλη την ετερογένεια επιστημονικών κλάδων που εκπροσωπήθηκαν, προσπάθησαμε μέσα από τις εισήγησεις και την ιδιαιτερότητα του κάθε κλάδου να διερευνήσουμε τα ερωτήματα που διατυπώσαμε πιο πάνω — φυσικά με μικρότερη ή μεγαλύτερη επιτυχία. Επιπλέον στα μαθήματα έγινε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο διαφορετικό από το καθιερωμένο ακαδημαϊκό, δίνοντας έμφαση στη συνεργασία, τη συλλογικότητα και τη συλλειτουργία. Προσπαθήσαμε να αφορούσε την αξιοποίηση της προσωπικής εμπειρίας της κάθε γυναίκας, ώστε η εισήγηση να εμπλουτίζεται και να διαμορφώνεται με μέσα ο' αυτή τη διαδικασία, στοχεύοντας σε ένα τρόπο διδασκαλίας ο οποίος καθιστά δυνατή μια σχέση ανάμεσα σε υποκείμενα και μια αμφίδρομη ροή της γνώσης.

Είναι φανερό ότι όλα αυτά δεν είναι απλά, ούτε κατακτιούνται εύκολα. Έτσι πολλές φορές η προσπάθεια έμεινε στη μέση του δρόμου. Τα μαθήματα τα παρακολούθησαν κυρίως γυναίκες, γυναίκες που προέρχονταν όχι μόνο από τον πανεπιστημιακό χώρο. Με εξαίρεση ένα σταθερό πυρήνα, το ακροατήριο ποίκιλε, όπως είναι φυσικό, από μάθημα σε μάθημα λόγω των ειδικών θεμάτων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με μια διαφορετική ευαισθησία ως προς τα γυναικεία συνιστούσε μια βασική δυσκολία. Ωστόσο οι συζητήσεις υπήρξαν ως επί το πλείστον ζωηρές και ενδιαφέρουσες, αποδεικνύοντας την ανάγκη γι' αυτό τον γυναικείο προβληματισμό. Μια δεύτερη δυσκολία που είχαμε να αντιμετωπίσουμε ήταν ότι η ίδια η εισήγηση, τόσο σε επίπεδο περιεχόμενου όσο και σε διαπροσωπικό επίπεδο δεν ανταποκρινόταν στο ζητούμενο. Η τετράχρονη εμπειρία της ομάδας και η βετική επαφή με τις γυναίκες που συμμετείχαν στα μαθήματα, επιβεβαίωσαν ορισμένες βασικές μας απόψεις για τις γυναίκες σπουδές:

1. Οι γυναικείες σπουδές υπάρχουν μόνο σαν κομμάτι και έκφραση του γυναικείου κινήματος, είναι από γυναίκες για γυναίκες.

2. Επειδή ακριβώς εντάσσονται στο γυναικείο κίνημα προϋποθέτουν μια γυναικεία συνείδηση και κατά συνέπεια σημείο εκκίνησης τους είναι το γεγονός ότι εχουμε νιώσει στο πετσί μας την καταπίεση, άρα έχουμε και βιωματική σχέση με αυτήν.

3. Επομένως οι γυναικείες σπουδές δεν είναι δυνατόν να εξαντλούνται σε έρευνες που ταυτίζονται το αντικείμενό τους με τις γυναίκες. Οι γυναικείες σπουδές σημαίνουν πρωταρχικά μια διαφορετική θεώρηση, μια νέα προσέγγιση των σχέσεων των δύο φύλων.

4. Εξάλλου η βιωματική σχέση με την γυναικεία καταπίεση αμφισβητεί την υποτιθέμενη ουδετερότητα και αντικειμενικότητα και αντιπαράβει ένα συνειδητό υποκείμενιό μου.

5. Τα παραπάνω επιβάλλουν μια διαφορετική σχέση ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο της επιστημονικής έρευνας, ανάμεσα στις γυναίκες που ερευνούν και στις γυναίκες που ερευνώνται, στις γυναίκες που διδάσκουν και στις γυναίκες που διδασκούνται.

Βιβλιογραφία

1. Dr. Tata A. Libby: «Γυναίκες σπουδές σαν μέσο αλλαγής της διακρίσης μεταξύ των δύο φύλων». Εισήγηση στο Συνέδριο «Ισότητα στην Εκπαίδευση» Μαΐας 1985 - Θεσσαλονίκη.
2. Γυναίκες σπουδές και Επιστήμη (τρεις απόψεις)
 - α) Ποιος ξέρει να υπολογίσει τις συνέπειες των ιδεών Rosy Braidotti «Pensiero» 1980 σελ. 5-11
 - β) «Γυναίκες σπουδές» και οι παγίδες ενσωμάτωσης
Gisela Bock «Alternative» Ικνίους - Αύγουστος 1978 σελ. 125-127
 - γ) «Διατύπωση ενός επιστημονικού παραδείγματος γυναικείου γένους» Anna Bravo «Doppia Presenza» 1981 σελ. 108-122
3. Περιοδικό «Σκούπα για το Γυναικείο Ζήτημα» τ. 5 σελ. 13.
3. Παυλίδου Θεοδ. «Γλώσσα - Γλωσσολογία» - Σεπτέμβριος.
3. Περιοδικό «Σύγχρονα θέματα» τ. 21/1984 σελ. 89
4. Χρονική Ζώνη: «Γυναίκες Σπουδές ή γιατί υποσυνείδητο το Γυναικείο φύλο από την Επιστήμη και την Έρευνα» Περιοδικό «Το Πανεπιστήμιο» τ. 2/1985 σελ. 32
5. «Γυναίκες σπουδές: προβληματισμοί και εμπειρίες»
Συλλογική εισήγηση της Ομάδας Γυναικών σπουδών του Α.Π.Θ. στον κύκλο ελεύθερων μαθημάτων στις 14-2-1986 (υπό δημοσίευση).

Οι συζητήσεις της Ομάδας και οι προσωπικές εμπειρίες.